

**BIJ HET HONDERDJARIG BESTAAN VAN DE
ROTTERDAMSCHHEE KUNDIGE VEREENIGING
„IN SOCIORUM SALUTEM”**

(27 SEPTEMBER 1940),

DOOR

Dr. P. H. KRAMER, *arts te Rotterdam.*

(MET PLATEN.)

De Heelkundige Vereeniging „In Sociorum Salutem” is den 27en September 1840 door studenten van de voormalige Rotterdamsche Clinische School opgericht. De „clinisten” DE JONG, DE WAAL, HEERSEMAN, BROEDELET, NIMMO en DE LANGE waren de oprichters, het ledental bedroeg aanvankelijk acht en alleen leden of oud-leden van den Senaat der studenten konden lid van het gezelschap worden. „Sociorum” was oorspronkelijk een soort dispuutgezelschap; de wetenschappelijke werkzaamheden bestonden in het houden van lezingen, daarover uit te brengen critiek, het verdedigen van stellingen en het stellen van vragen; de bijeenkomsten werden bij de leden aan huis gehouden. Naast het stillen van hun wetenschappelijken honger lieten de leden in hun bijeenkomsten ook het gezellige element tot zijn volle recht komen. „De fideliteit, die hierdoor ontstond, heeft de kiem gelegd tot de levensvatbaarheid van de vereeniging”, merkt de schrijver van een historisch overzicht bij het 50-jarig bestaan op.

Willen wij een beeld ontwerpen van het milieu en de omgeving, waarin in 1840 deze vereeniging ontstond, dan is de Clinische School, die in Rotterdam van 1828 tot 1866 gevestigd is geweest, de belangrijkste achtergrond, waartegen de gebeurtenissen van de vereeniging in de eerste kwarteeuw van haar bestaan zich hebben afgespeeld. Deze school, die in 1828 werd geopend, was bedoeld om in een vierjarige opleiding de leerlingen voor te bereiden voor de examens van stadsheermeester, plattelandsheermeester, stadsvroedmeester of plattelandsvroedmeester (welke examens op verschillende wijzen te combineeren waren), terwijl ook de opleiding van vroedvrouwen en van apothekers aan de school was toevertrouwd. De Regeering had in 1818 een nieuwe wet op de uitoefening van de genees-, heel- en artsennijmengkunde afgekondigd, die in de Noordelijke Nederlanden de medische verzorging, in het bijzonder ten plattelande, zou verbeteren; in 1823 was een reglement voor „de scholen tot aankweeking van heeimeesters en vroedvrouwen” vastgesteld. Het onderwijs in de geneeskunde bleef aan de hoogeschoolen overgelaten, toch werd op

de klinische scholen ook inwendige geneeskunde onderwezen, maar dit vak was alleen voor de aanstaande plattelanders een leervak van grooter beteekenis, omdat de heelmeesters in de steden de geneeskundige practijk aan de academisch gevormde doctoren moesten overlaten.

Vol moed en geestdrift hebben kundige en hoogstaande docenten in de eerste jaren hun beste krachten aan dit onderwijs gegeven. De leerlingen stroomden toe: jeugdige knapen, die 16 jaar oud moesten zijn, een „goed gestel” moesten bezitten, behoorlijke kennis van lezen en schrijven moesten toonen en een bewijs van goed zedelijk gedrag moesten overleggen; ongeveer de helft was van buiten de stad afkomstig, enkelen van verren afstand uit „Vriesland” en uit „Staatsvlaanderen”. De eerste cursus telde 108 leerlingen. Helaas kwam al spoedig een terugslag; door den oorlog met de Zuidelijke provinciën nam het aantal snel af; nieuwen meldden zich weinig aan en de ouderen werden met spoed klaargestoomd, om „bij de diverse schutterijen geplaatst te worden”. De docenten, en in het bijzonder G. J. MULDER, waren het met deze spoedexamens, die in Dordrecht werden gehouden, in het geheel niet eens. Hij vertelt, dat onder de nieuwe gediplomeerden „clinisten” waren, „die bij mij op mijne lessen weinige dagen te voren niet hadden geweten, of fel tauri een mineraal of eene plant of een dierlijk product was” 1).

Plaat 119,
fig. 1.

Plaat 119,
fig. 2.

Op de collegelijst van 1837—1838 (de eenige uit de eerste 25 jaar, die ik in het Rotterdamsch Gemeente-Archief vond) tellen wij nog 52 studenten, in de volgende jaren bedroegen de aantallen 44 en 49. Het schoolgeld wisselde van f 20,— tot f 60,— per jaar, al naar gelang de studie gevorderd of uitgebreid was; zestig gulden betaalden de leerlingen in de oudste jaren, die èn voor heelmeester, èn voor vroedmeester (dus meestal de aanstaande plattelandsdokters) colleges volgden. In de eerste twee jaren van hun studie volgden de „clinisten” lessen in scheikunde, natuurkunde en pharmacie, en verder practische oefeningen in schei- en artseneijbereidkunde (tot 1840 werden deze lessen allen gegeven door den lateren hoogleeraar GERRIT JAN MULDER); voorts: anatomie, physiologie en snijkamer (in 1840: lector A. M. LEDEBOER) en plant- en dierkunde (in 1840: lector F. A. W. MIQUEL); verder kregen zij nog driemaal per week Latijnsche les. In de volgende twee jaren werd dan onderricht in verloskunde, heilkunde en geneeskunde gegeven. Bij de vóóropleiding gaf MULDER de belangrijkste colleges in het leslokaal van zijn Laboratorium Chemicum, dat in zijn eerste jaren als lector aan de school, in een gebouw aan de Galerij ondergebracht was, welk gebouw vroeger als kazerne had dienst gedaan en nog gebruikt werd voor bergplaats van militaire goederen. Op den beganen grond waren MULDER's werk-kamer en zijn laboratorium; op de eerste verdieping de college-kamer en de werkgelegenheid voor de clinisten. (Dit gebouw is pas onlangs, bij het bombardement van 14 Mei j.l., verdwenen en diende, tot voor enkele jaren nog, als politiebureau.)

1) *Levensschets* G. J. MULDER, bladz. 152.

ORDE DER COLLEGIËN,

welke gehouden zullen worden

van 1 September 1837 tot 30 Junij 1838.

aan de GENEES-HEEL-VERLOS- en ARTSENYBEREIDKUNDIGE SCHOOL
te ROTTERDAM.

VERLOSKUNDE. Maandag, Woensdag en Vrijdag avond te 7 uren, ... } op het *Theatrum*
VERLOSKUNDE voor de *vrouwelijke Aweekelingen*, Dingsd. Donderd. en Zaturd. avond te 7 uren, } *Anatomicum*.
VERLOSKUNDE ONDERZOEK, de eerste Woensdag van elke Maand, op de *Kraamzaal*.

SCHIEKUNDE. Maandag en Dingsdag }
NATUURKUNDE. Woensdag en Donderdag } namiddag te 1 uren, in het *Laboratorium Chemicum*.
PHARMACIE. Vrijdag en Zaturdag }
PRACTISCHE OEFENINGEN in de *Schei- en Artsenijbereidkunde*, telkens nader te bepalen.

ANATOMIE. }
PHYSIOLOGIE. } Maandag, Woensdag en Vrijdag avond, te 6 uren op het *Theatrum Anatomicum*.
ARS SECANDI, telkens nader te bepalen.

PATHOLOGIE. (*bijzondere*) Dingsd. morg. te 9½; Woensd. morg. te 9 en Donderd. morg. te 9 uren. } in het *Nosocomium*
PATHOLOGIE. (*algemeen*) Maandag, Vrijdag en Zaturdag morgen te 9 uren. . . . . } *Clinicum*.
PRACTISCHE OEFENINGEN *aan het ziekbed*, na den afloop van elk Collegie.

ZOOLOGIE. (*nieuwe cursus*) . . . . . Maandag } namiddag, te 5 uren op het *Theatrum Anatomicum*.
ZOOLOGIE. (*vervalg van den ingegonen cursus*) Dingsdag }
ALGEMEENE PLANTENKUNDE. Woensdag morgen te 10 uren, des zomers in het *Auditorium* van den *Hortus*
GENEESKRACHTIGE PLANTENKUNDE. Zaturd. namidd. te 5 uren } *Botanicus*, des winters op het *Theat. Anatomicum*.
MATERIES MEDICAE. Woensdag en Vrijdag namiddag te 5 uren op het *Theatrum Anatomicum*.
PHYSIOLOGIE DER PLANTEN.

HEELKUNDE (*algemeen en bijzondere*), Maandag, Dingsd. Donderd. en Vrijd. morgen te 11 uren. }
OPERATIE HEELKUNDE. Woensdag en Zaturdag morgen te 10 uren. } in het *Nosocomium*
VERBANDLEER, behoevens de leer der *Beenderken* en *Ontwercningen*, Maandag morgen te 10 uren. } *Clinicum*.
OOZIEKTENKUNDE. Woensdag en Zaturdag morgen te 11 uren.
OEFENINGEN van OOG-OPERATIËN op het *Phantom*, Zaturdag middag te 3 uren, op het *Theatrum Anatomicum*.
PRACTISCHE HEELKUNDE *aan het ziekbed*, iederen morgen te 12 uren, in het *Nosocomium Clinicum*.
PRACTISCHE OPERATIE HEELKUNDE op het *Cadaver*, telkens nader te bepalen.

ONDERWIJS in de *Latijnsche Taal*, Dingsdag en Donderdag morgen te 8½ en Woensdag namiddag te 4 uren.

Studenten.

P. J. van der Vler. *Schiedamschen dijk*. C. 113.
C. Schouten. *Wijnstraat*. A. 7.
A. van Mens. *Goudsche Wagenstraat*. L. 365.
S. E. Bojen. *Deijfschevaert*. G. 321.
A. Frisch. *Zandbaak*. B. 281.
L. G. Gidding. *Louwenhaven*. C. 44.
C. Bonn. *Wijshaven*. B. 224.
Q. J. Goldard. *Hang*. D. 4.
A. Uittenboogaard. *Goudsche Wagenstraat*. L. 364.
G. H. G. Joenhaus. *Haringvliet*. M. 103.
G. P. Broedeleet. *Scheepmakerhaven*. A. 461.
B. W. H. Spranger van Elke. *Boompjes*. A. 54.
F. J. Spelleman. *Hoogstraat*. K. 31.
J. D. de Bruijs Legger. *Opport*. T. 182.
J. S. Heersman. *Boterlood*. I. 90.
H. W. Duttelman. *Hoogstraat*. E. 318.
P. Palm. *Geldersche Kaai*. B. 63.
A. de Wijk. *Goudsche Wagenstraat*. L. 363.
H. Lage H.L. *Nieuwe haven*. H. 162.
E. E. Bonga. *Louwenhaven*. C. 18.
P. Nortier. *Geldersche Kaai*. B. 60.
J. Jans. *Groote Draaiweg*. A. 116.
H. Bungeemas. *Baan*. C. 274.
L. Schmidt. *Molensteeg*. D. 221.
L. J. N. Dier. *Hoogheaven*. E. 273.
Joh. L. Schlummer. *Zandbaak*. B. 21.
J. de Jong. *Nieuwehaven*. H. 236.

C. I. G. den Hartog. *Wlad Wagenstraat*. E. 681.
P. Nimmo. *Louwenhaven*. C. 44.
J. W. van Sprang. *Falkensteeg*. M. 416.
G. de Lange. *Hoogstraat*. K. 18.
J. L. de Booy. *Hang*. D. 31.
M. C. Schippers. *Scheepmakerhaven*. A. 458.
A. W. Steupels. *Haringvliet*. M. 104.
W. Verweij. *Hang*. D. 10.
W. G. Meijer. *Hoflaan*, op het slot *Honinger*.
M. B. Koersel. *Boogaardstraat*. M. 176.
J. G. X. Boudinoyte. *Opport*. T. 1.
W. L. Eickens. *Hoerwerckmarkt*. G. 41.
A. C. Binneveld. *Kraammarkt*. I. 433.
M. H. van der Tak Krabbé. *Kraammarkt*. H. 38.
J. Voorhoeve. *J. Az. Lombardstraat*. H. 112.
A. D. Palm. *Geldersche Kaai*. B. 68.
J. van Stolk. *Schei*. H. 111.
P. Visser. *Scheepmakerhaven*. A. 458.
J. C. van den Berg. *Hoflaan*. L. 103.
J. J. Vriens. *Nieuwehaven*. H. 260.
M. B. Kaulman. *Vier Windenstraat*. B. 269.
S. Lelieveld. *Wagenstraat*. E. 626.
A. C. Brinkman. *Groene dijk te Deijfsdijk*.
C. van der Elke. *Hang*. D. 53.
J. A. van der Elke. *Zandstraat*. E. 93.

Kaai Wagenstraat 286

Fig. 1. Collegelijst der Clinische School te Rotterdam, cursus 1838—1839.

P. H. KRAMER, BIJ HET HONDERDJARIG BESTAAN VAN DE
ROTTERDAMSCHHEE KUNDIGE VEREENIGING
„IN SOCIORUM SALUTEM”.

Het is merkwaardig in MULDER's zelfgeschreven *Levensschets* 1) te lezen, hoe MULDER in Rotterdam heeft gewerkt — tot 1835 ook nog als practiseerend medicus — en met welk een moeite hij verbeteringen in zijn werkgelegenheid heeft bereikt. Men oordeele: MULDER beschrijft op humoristische wijze de sluiting van dit laboratorium 2):

„Het laboratorium, mij gegeven, was een oude kazerne en bleek vol ongedierte te zijn. Uit de reten van den zolder vielen zij mij op de kleeren en zóó beoefende ik chemie. Jaren achtereen werden mijn klachten daarover onbeantwoord gelaten en mijn brieven ter zijde gelegd, tot ik eindelijk schreef, het laboratorium te zullen sluiten. Toen kwam een hoofdman-dignitaris met een generalen staf. „Nu zal jij hebben aan te wijzen, waar het ongedierte zit, waarvan jij zulk een bombarie hebt gemaakt; maar reken nu ook op de gevolgen.” Zoo sprak die heer tegen mij in het laboratorium, hij omgeven van een plegtigen generalen staf, en wij zamen omgeven door duizenden van het ongedierte. Ik sprak geen woord. De woede krom. De architect ADAMS was wijzer dan de dignitaris en proponeerde een latje af te breken, dat daar aan den muur was en men telde daaronder 36 van die beminnelijken, wier voorouders ik dagelijks van mijn kleederen had geschud, terwijl ik chemie beoefende.”

MULDER verhuisde nu met spoed naar een lokaal boven de Delftsche poort, terwijl het oude laboratorium gesloten en gereinigd werd (d. w. z. men verdreef het ongedierte, door het laboratorium uit te breken en de balken en muren, zonder daken zolders, één jaar aan den regen bloot te stellen !). Tevreden met het nieuwe „goed ingerigte laboratorium” heeft MULDER van 1836 tot 1840 met de grootste energie ijverig gewerkt, lessen gegeven en „getobd met elementair-analyse”: „het was altoos suiker, die ik ontleedde”.

Ook uit andere gebeurtenissen blijkt wel, dat het Stadsbestuur niet al te spoedig en niet te veel kosten voor de Clinische school maakte. Vooral met MULDER, die een der voortvarendste, maar ook een der „duurste” lectoren was, waren er telkens strubbelingen. Toch moet men niet meenen, dat MULDER's eerste laboratorium buitengewoon ongunstig afstak bij andere in den lande ! Hij kreeg in die jaren van de curatoren van het Athenaeum te Amsterdam de vraag, of hij lust had in het vacante professoraat in de chemie. Hoe gaarne hij ook Rotterdam zou hebben verlaten, deze ruil leek hem nog slechter. Toen hij in Amsterdam met den Burgemeester en de Curatoren ging praten, had hij reeds vastgesteld, dat:

„er in het laboratorium *niets* was, niet een tang. Ik zei, dat ik instrumenten en ingrediënten noodig had; de heeren zouden zien, daarvoor geld te bekomen. Na eenigen tijd bekwam ik tot antwoord, dat zij dat geld niet konden verkrijgen, maar of ik toch komen wilde. Ik bedankte beleefd”.

MULDER's lessen in de scheikunde hebben voor de clinisten ongetwijfeld op een hoog peil gestaan; of de lessen door de leerlingen voldoende zijn begrepen en gewaardeerd, is een andere

1) *Levensschets van G. J. MULDER*, door hemzelf geschreven en door drie zijner vrienden uitgegeven. Rotterdam, 1881.

2) *Levensschets*, bladz. 153.

vraag. De Commissie van Bestuur der Geneeskundige school was er allermintst tevreden over. MULDER zegt: „Ik stond bij herhaling in hun vergadering te regt, omdat ik van mijne discipelen professoren maakte”; opdat hij zijn taak eenvoudiger zou opvatten, nam de Commissie het radicale besluit, de toelage voor het laboratorium op 1/3 te brengen!

In 1840 ging MULDER, blij afscheid te kunnen nemen van zijn Rotterdamsche halfslachtige positie, als hoogleeraar naar Utrecht. Zijn faam was hem vooruit gesnel; toen hij den Koning voor de benoeming bedankte, deelde deze hem mede, dat het eenige ongunstige voor zijn benoeming geweest was, „dat hij duur was”.

De anatomie en de physiologie, die van 1828—1830 door J. LANDT werden onderwezen, daarna, tot 1851, door A. M. LEDEBOER en later nog door Q. J. GODDARD, hadden de leerlokalen in het „Theatrum anatomicum”. Dit gebouw, waarin ook de docenten in de geneeskunde en in de heekunde een deel hunner lessen gaven, terwijl in hetzelfde huis ook de kraamafdeeling gevestigd was (!), was het belangrijke centrum van de Clinische School. Een solide pand op den hoek van de Nieuwe Markt en de Botersloot, in 1760 gebouwd als het zakkendragershuis, heeft, wat de beide bovenverdiepingen betreft, jarenlang voor de Clinische School gediend. Na haar opheffing is de kraamzaal er nog gevestigd geweest, totdat, als een nakomertje van de Clinische School, de Kweekschool voor Vroedvrouwen in 1883 deze patiënten en dit onderwijs in een nieuw gebouw tot zich trok. Pas enkele jaren geleden is dit zakkendragershuis gesloopt, nog tal van jaren hebben verschillende gemeentebureaux er onderdak gevonden.

Over de inrichting van de collegelokalen en van een ruime zaal voor het practisch onderricht in de ontleedkunde heeft G. PH. F. GROSHANS I) in zijn rede bij het 25-jarig bestaan der school allen lof en scherp laat hij het licht vallen op den grooten vooruitgang van dezen tak van onderwijs, vergeleken met de primitieve toestanden bij de door de stad geregelde opleiding tot chirurgijn en tot vroedmeester in de jaren, vóór de Clinische School haar werk begon. De toenmalige lokalen van het Theatrum Anatomicum waren geheel onvoldoende en de in het „Kabinet” aanwezige voorwerpen bevatten voor het onderwijs weinig bruikbaar. In 1819 had een Duitsch geneesheer, E. MEISSNER, in zijn verslag van een reis van Odessa uit, door West-Europa, ook zijn bezoek aan dit gebouw besproken:

„Het amphitheater diende bij mijn bezoek om de wasch te droogen, en op de ontleedtafel lagen een paar pantalone. De schoenen van een reusachtigen boer en de naauwe laarsjes van een Chineesche dame stonden onder de zeldzaamheden naast elkander. Een stuk van een oud marmer standbeeld werd voor een overblijfsel van een versteend mensch uitgegeven; het geraamte van een vrouw met een harnas te paard, omdat zij jaren achtereen als dragonder gediend had. Poppen met stroppen om den hals, die ter dood gebragte misdadigers voorstelden. Daartusschen eenige ruw opgezette vogels, mislukte injectiën en misgeboorten”.

☛ I) G. PH. GROSHANS, *Historisch verslag over de Geneeskundige School te Rotterdam bij de plechtige viering van haar 25-jarig bestaan, 8 Sept. 1853.* (Hieraan heb ik verschillende bijzonderheden in dit artikel ontleend.)

Plaat 120
(voorzijde),
fig. 4.

Plaat 119,
fig. 3.

GROSHANS staat voor de waarheid van deze beschrijving in, want hij had als kind gedurende de Rotterdamsche Kermis de „Snijkamer” als „vermakelijkheid” bezocht en herinnerde zich verschillende dezer voorwerpen, die ook in een catalogus voorkwamen!

Van het begin af hebben de lectoren van de School in deze lokalen groote veranderingen aangebracht en de verzamelingen en het theoretische en het practische onderricht geheel op de hoogte van hun tijd weten te brengen.

Het mooiste complex van de Clinische School was echter de Hortus Botanicus aan de Boomgaardlaan, „een sieraad der stad met een keur van zeldzame gewassen”, een ruime gehoorzaal voor het onderwijs, een mooie orangerie en belangrijke verzamelingen. Achtereenvolgens hebben hier onderwijs gegeven G. J. MULDER (tot 1831), later onder anderen W. H. DE VRIESE, F. A. W. MIQUEL, C. A. J. A. OUDEMANS en N. W. P. RAUWENHOFF, die allen hun Rotterdamschen werkkring voor een professoraat hebben verwisseld. Ook vele andere lectoren (de anatoom J. LANDT, de internist G. J. LONCQ, de heelmeesters F. W. KRIEGER en M. POLANO) verlieten de Clinische school als hoogleeraar aan een der universiteiten. Vele namen staan ons borg, dat het onderwijs aan de clinisten op een zeer hoog peil heeft gestaan en het is alweer merkwaardig, dat de overheid deze uitmuntende leermeesters niet hooger waardeerde. Pogingen, die de lectoren aanwendden om hun inkomen van f 500,— per jaar verhoogd te krijgen, leden telkens schipbreuk (totdat pas in 1861 het traktement op f 700,— werd gebracht). Eens wezen de Provinciale Staten hun verzoek af met de motiveering, dat.... de school niet was gesticht om „hoogleeraren te vormen”, maar om practische lieden voor het platteland af te leveren! Wat G. J. MULDER al ervaren had — de overheid vond het peil van het Rotterdamsche onderwijs te ver opgevoerd en ook de lectoren streefden hun te veel naar hooger op! Voor de clinisten was deze zienswijze van hun leermeesters ongetwijfeld een voordeel bij de voorbereiding voor hun toekomstige taak.

De clinische lessen in de verloskunde werden door A. NORTIER en later door C. H. VAN DER LOOIJ gegeven; de heelkunde en de geneeskunde tot 1851 in het „Nosocomium Clinicum” (het oude ziekenhuis in de Hoogstraat) en daarna in het Ziekenhuis aan den Coolsingel. (Beide gebouwen betaalden hun tol bij de verwoesting van ons stadscentrum op 14 Mei j.l.) Vooral na de opening van het nieuwe ziekenhuis, welks internist J. B. MOLEWATER en chirurg M. POLANO lector waren, werd het practische medische onderwijs geheel op de hoogte van zijn tijd gebracht. Maar ook te voren was in het oude gasthuis voortreffelijk werk verricht. KRIEGER doceerde er in 1840 de heelkunde 1) en GROSHANS volgde juist in dat jaar LONCQ op, die hoogleeraar in Utrecht werd. Zooals MULDER de groote ster van de school was vóór 1840, is GROSHANS de groote figuur geworden na dat jaar. Deze knappe docent, die een gezocht

1) F. W. KRIEGER was, als Rotterdamsch lector en als Leidsch hoogleeraar, erelid van „Sociorum”.

consulent was, verwerkte een keur van merkwaardige gevallen in een groot aantal publicaties, waarvan enkele, onder andere over de longtering, in het Fransch vertaald werden 1). Bij zijn 25-jarig lectoraat is aan GROSHANS de titel van professor toegekend.

De leerlingen van de Clinische School hebben hun leermeesters en de Commissie van Toezicht herhaaldelijk zorgen en moeilijkheden gegeven. Dit begon al bij den oorlog van 1830, toen de laboratoria leeg liepen, de klinieken matig bezocht werden en de geest onder de leerlingen slechter werd. Toen een nieuwe lector, DE VRIESE, in September 1831 bij het overgangsexamen plantkunde examineerde, liepen de heertjes weg. DE VRIESE beklagde zich in een uitvoerigen brief: „die leerlingen hebben mij een grove inhumaniteit aangedaan”; straf bleef niet uit en de leerlingen moesten opnieuw de plantkundelessen gaan volgen. Herhaaldelijk (vooral om en bij 1840) ontvingen het schoolbestuur en de gasthuisregenten klachten over het rumoer op de lessen; telkens werden berispingen gegeven en zwaarder straffen uitgedeeld. Tenslotte verbood het gasthuisbestuur in 1841 alle theoretische lessen in het gasthuis en verbande de lectoren voor alle onderricht, dat buiten aanwezigheid van patiënten mogelijk was, naar het Theatrum anatomicum. Ook waren er telkens botsingen tusschen het gasthuisbestuur en de lectoren, vooral met den heelmeester. Dit alles ging véél beter, toen het Ziekenhuis aan den Coolsingel bij het onderwijs kon worden ingeschakeld.

In het eeuwleven van „In Sociorum Salutem” zien wij telkens de wisselwerking met de gebeurtenissen in stad of land en het meelevende met en den terugslag van de vorderingen onzer medische wetenschap. Al heel spoedig begreep men, dat de zeer beperkte kring (senatoren en oud-senatoren uit de studentenvereniging), waaruit men zijn leden putte, tot bloedarmoede en tot een vroegen dood van het gezelschap moest leiden. Telkens schrokken clinisten of oud-studenten voor het aannemen van het lidmaatschap terug, in verband met de bij toerbeurt verplichte werkzaamheden of met de bij loting toegewezen lezing over een bepaald onderwerp.

In het revolutiejaar 1848 had ook in het gezelschap een vreedzame omwenteling plaats. Men brak met de oude wet en maakte verschillende „meer vrijzinnige bepalingen”. Een dezer was, dat nu ook anderen dan senatoren en oud-senatoren als lid konden worden aangenomen. Een paar jaar later (30 December 1851) bepaalde men, dat voortaan alleen *gevestigde* oud-clinisten lid konden worden. Men schafte de verplichte lezingen af en nam aan, voortaan, naast de stellingen en vragen, ook „belangrijke lijdens te vertoonen”.

Met eenige kleine schokken was dus het oorspronkelijke dispuutgezelschap der studenten tot een medische vereeniging uitgegroeid.

---

1) Ik vond van zijn hand in het Rotterdamsche Gemeente-Archief o.a. wetenschappelijke verslagen over zijn inwendige kliniek, waaronder een prachtig verslag over een epidemie van vlektyphus, welke ziekte o.a. aan vijf knechts van het gasthuis, aan één van de drie aangetaste Rotterdamsche geneesheeren (er waren er toen 27 in onze stad) en aan één clinist het leven kostte. Telkens leest men ook nauwkeurige sectieverslagen.

De vereeniging spreidde haar vleugels nu verder uit, het ledental klom geleidelijk tot 18; zij kocht een microscoop met toebehooren, waarmee beurtelings praeparaten werden vertoond; later schafte zij „een oogspiegel met ophthalmoscopisch phantoom ter onderlinge oefening” aan; er werden een bibliotheek en een leesgezelschap opgericht. Men vergaderde nu ook in een gehuurd lokaal. Jarenlang was dit een lokaal boven de Vleeschhal op de Botersloot, vanwaar het gezelschap in 1895 moest verhuizen, toen het telefoonbedrijf beslag op dit gebouw legde.

Een belangrijk feit in het leven van „Sociorum” is de opheffing van de Clinische School in 1866 geweest. Deze opheffing was een gevolg van de nieuwe wet van 1865, waarbij alle geneeskunst-beoefenaren voortaan één diploma, het artsdiploma, moesten verwerven, recht gevend op de uitoefening van de volledige medische practijk. Te voren hadden 12 verschillende categorieën medici in ons land geneeskundige bevoegdheid! Over de grenzen van ieders bevoegdheid werd herhaaldelijk getwist en telkens geprocedeerd, hetgeen op de onderlinge „collegiale” verhouding natuurlijk een slechten invloed had. Ook de geest van den tijd verzette zich meer en meer tegen het feit, dat voor de opleiding van een „geneesheer ten plattelande” véél minder werd geëischt dan van zijn stedelijken collega en dat een militaire arts met nog minder kon volstaan, omdat hij slechts soldaten behandelde.

In Rotterdam is men door de eischen, die de nieuwe wet stelde, ervoor teruggeschrikt de Clinische school te doen uitgroeien tot een inrichting, die de opleiding tot arts zou kunnen geven. Alle pogingen, de wet van 1865 in dit opzicht te verzachten, waren mislukt; ook het voorstel de geneeskundige school te veranderen in een pharmaceutische school (alleen dus voor de opleiding der apothekers) vond geen gehoor en het verzoek, in Rotterdam een practische medische school (een zoogenaamde „*école de perfectionnement*”) te stichten, vond evenmin steun. De lectoren werden in September 1866 plotseling eervol ontslagen zonder pensioen of wachtgeld, omdat administratieve instanties uitvonden, dat zij niet door den staat waren bezoldigd en niet door de gemeente waren benoemd 1). Dit was het slot van „de martelende worsteling tegen de toeë beurs: de toeë beurzen der regeering, der provincie en der stad” 2).

Behalve de kraamzaal verdwenen alle herinneringen aan de Clinische School binnen enkele jaren. Zelfs de prachtige hortus botanicus met de planten en de verzamelingen werden door den Raad aan den meestbiedende verkocht.

De opheffing van de Clinische school was voor „Sociorum” het sein om het roer om te gooien. De statuten werden gewijzigd, de bepaling, dat de leden oud-clinist moesten zijn, verviel; voortaan kon ieder te Rotterdam gevestigde geneeskunst-beoefenaar lid worden. „Sociorum” werd nu de jongere en de meer gemoedelijke zustervereeniging van het iets oudere, eerbiedwaardiger en deftiger

1) Dr. P. H. SIMON THOMAS, *De Rotterd. Geneesk. School. Rott. Jaarboekje*, 1913, blz. 68.

2) Dr. J. PH. ELIAS, *Geschiedenis der Geneeskunde in Rotterdam*. 1912, blz. 68.

Rotterdamsche gezelschap „Disce docendus adhuc”, welke vereeniging spoedig daarna (in 1869) bij gebrek aan voldoende leden werd ontbonden. Ook de werkzaamheden werden veranderd: de oefeningen met microscoop en oogspiegel werden afgeschaft, de bibliotheek en het leesgezelschap werden opgeheven en de agenda zou voortaan vermelden: demonstraties, mededeelen van ziektegevallen, discussie, vragen van inlichtingen en raad bij moeilijke gevallen. Deze werkwijze heeft het gezelschap volgehouden tot op den huidigen dag en de dikke notulenboeken uit de laatste zestig jaar (de vroegere zijn helaas verloren gegaan) bevatten een schat van ervaringen en merkwaardigheden op het terrein van ons vak, die door de leden op den laatsten Dinsdagavond van de maand in een voordracht of bij de rondvraag zijn medegedeeld.

Bij het verlaten van het lokaal boven de vleeschhal werden vele curiosa van het gezelschap opgeruimd, zoowel intieme zooals de tabakspot en de lade met lange Goudsche pijpen, als de aangekochte wetenschappelijke instrumenten. Wel bleef de oude, goede gewoonte gehandhaafd, dat de besprekingen aan één tafel, onder een glas wijn of anderszins worden gehouden en dat de jaarlijksche maaltijd in den winter de vriendschapsbanden nog verstevigt. Zich aanpassend bij de specialiseering in de geneeskunde, heeft men er bij vacatures in de laatste twintig jaren telkens naar gestreefd, dat de voornaamste specialismes hun vertegenwoordiger in de vereeniging kregen, een groot voordeel bij de besprekingen en de discussies. Het ledental bedraagt thans 25.

Na de Vleeschhal zijn de vergaderingen jarenlang in een der zalen van het „Poolsche Koffiehuis” op het Beursplein gehouden en in de laatste 12 jaren vergaderde het gezelschap in een intiem zaaltje van het „Zuid-Hollandsch Koffiehuis” op de Korte Hoogstraat. Dit gebouw ging bij de ramp van 14 Mei j.l. ook geheel verloren, zoodat „Sociorum” zijn honderdsten verjaardag helaas zonder een „vast dak” zal herdenken. In schrille tegenstelling met de lang te voren ontworpen feestplannen, zal de dag sober en stil voorbijgaan; voor vele collegae — vooral in Rotterdam — is de tijd zwaar en zorgelijk en onze „feestkas” was maar een kleine druppel in den stroom van de broodnoodige bijdragen voor de getroffen ambtsbroeders. Bij den aanvang van haar tweede eeuw zal ook onze vereeniging kracht putten uit de woorden van het *Wilhelmus*:

„Stantvastich is ghebleven
Mijn hert in teghenspoet”

en met kracht en geestdrift haar arbeid voortzetten.

Rotterdam, 1940.

Fig. 2. Dr. G. J. MULDER (later hoogleeraar te Utrecht), lector aan de Clinische School te Rotterdam van 1828 tot 1840.

Fig. 3. Prof. G. Ph. F. GROSHANS, lector aan de Clinische School te Rotterdam van 1840 tot 1866.

P. H. KRAMER, BIJ HET HONDERDJARIG BESTAAN VAN DE ROTTERDAMSCHHE HEELKUNDIGE VEREENIGING IN SOCIORUM SALUTEM."

ORDE DER COLLEGIËN,

welke gehouden zullen worden

van 1 September 1837 tot 30 Junij 1838.

aan de GENEES-HEEL-VERLOS- en ARTSENYBEREIDKUNDIGE SCHOOL
te ROTTERDAM.

VERLOSKUNDE. Maandag, Woensdag en Vrijdag avond te 7 uren, ... } op het *Theatrum*
VERLOSKUNDE voor de *vrouwelijke Aweekelingen*, Dingsd. Donderd. en Zaturd. avond te 7 uren, } *Anatomicum*.
VERLOSKUNDE ONDERZOEK, de eerste Woensdag van elke Maand, op de *Kraamzaal*.
VERLOSKUNDE ONDERWYS, bij iedere Verlossing op de *Kraamzaal*, voor de aan de beurt zijnde Kweekelingen.

SCHIEKUNDE. Maandag en Dingsdag }
NATUURKUNDE. Woensdag en Donderdag } namiddag te 1 uren, in het *Laboratorium Chemicum*.
PHARMACIE. Vrijdag en Zaturdag }
PRACTISCHE OEFENINGEN in de *Schei- en Artsenijbereidkunde*, telkens nader te bepalen.

ANATOMIE. }
PHYSIOLOGIE. } Maandag, Woensdag en Vrijdag avond, te 6 uren op het *Theatrum Anatomicum*.
ARS SECANDI, telkens nader te bepalen.

PATHOLOGIE. (*bijzondere*) Dingsd. morg. te 9½; Woensd. morg. te 9 en Donderd. morg. te 9½ uren. } in het *Nosocomium*
PATHOLOGIE. (*algemeen*) Maandag, Vrijdag en Zaturdag morgen te 9 uren. . . . . } *Clinicum*.
PRACTISCHE OEFENINGEN aan het *ziekhed*, na den afloop van elk Collegie.

ZOOLOGIE. (*nieuwe cursus*) . . . . . Maandag } namiddag, te 5 uren op het *Theatrum Anatomicum*.
ZOOLOGIE. (*vervalg van den ingegonen cursus*) Dingsdag }
ALGEMEENE PLANTENKUNDE. Woensdag morgen te 10 uren, des zomers in het *Auditorium* van den *Hortus*
GENEESKRACHTIGE PLANTENKUNDE. Zaturd. namidd. te 5 uren } *Botanicus*, des winters op het *Theat. Anatomicum*.
MATERIES MEDICALI. Woensdag en Vrijdag namiddag te 5 uren op het *Theatrum Anatomicum*.
PHYSIOLOGIE DER PLANTEN.

HEELKUNDE (*algemeen en bijzondere*), Maandag, Dingsd., Donderd. en Vrijd. morgen te 11 uren. }
OPERATIE HEELKUNDE. Woensdag en Zaturdag morgen te 10 uren. } in het *Nosocomium*
VERBANDLEER, behoevens de leer der *Beenderken en Ontwistingen*, Maandag morgen te 10 uren. } *Clinicum*.
OOZIEKTENKUNDE. Woensdag en Zaturdag morgen te 11 uren.
OEFENINGEN van OOG-OPERATIE op het *Phantom*, Zaturdag middag te 3 uren, op het *Theatrum Anatomicum*.
PRACTISCHE HEELKUNDE aan het *ziekhed*, iederen morgen te 12 uren, in het *Nosocomium Clinicum*.
PRACTISCHE OPERATIE HEELKUNDE op het *Cadaver*, telkens nader te bepalen.

ONDERWYS in de *Latijnsche Taal*, Dingsdag en Donderdag morgen te 8½ en Woensdag namiddag te 4 uren.

Studenten.

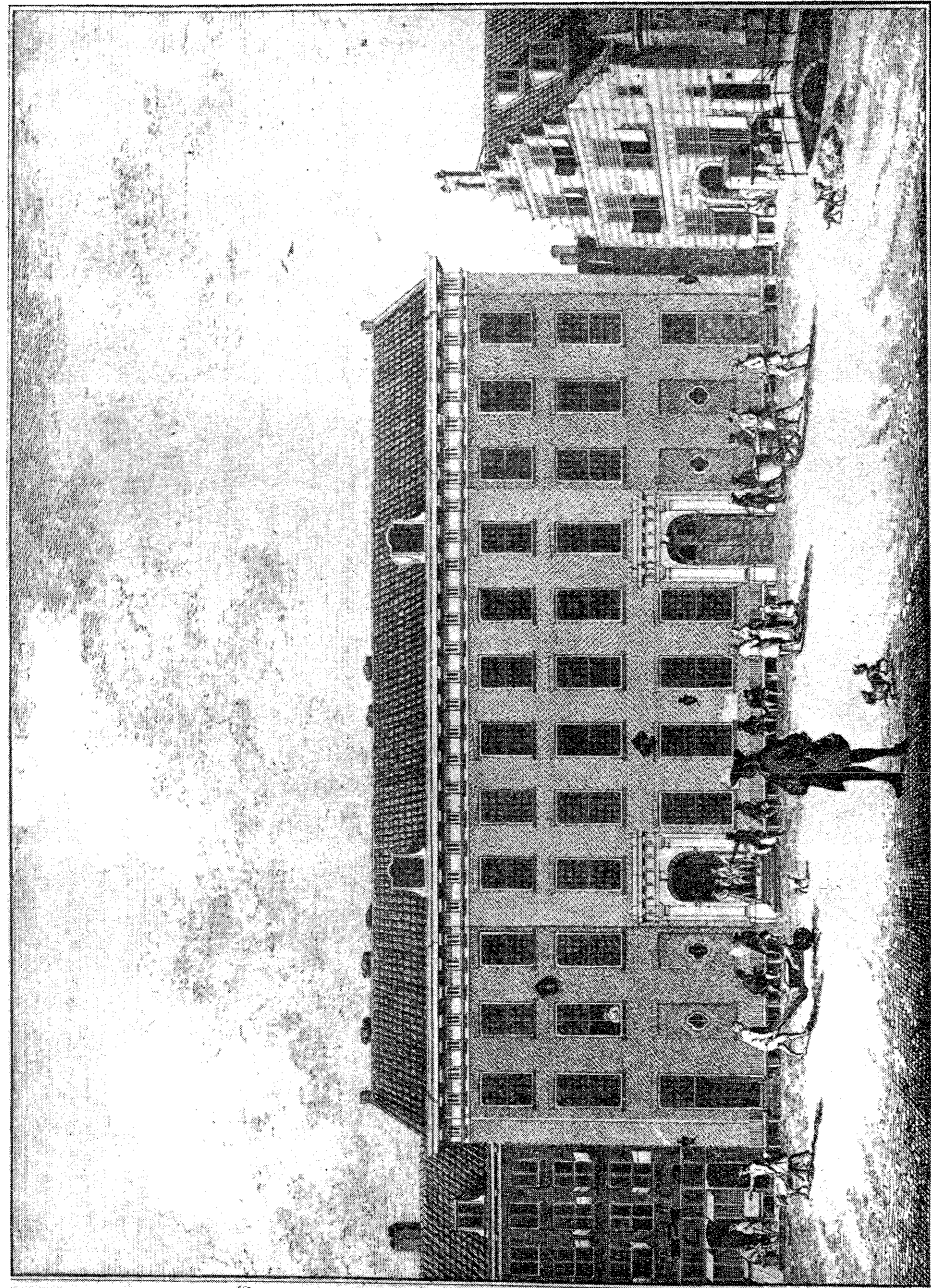
- P. J. van der Vler. *Schiedamschen dijk*. C. 113.
- C. Schouten. *Wijnstraat*. A. 7.
- A. van Mens. *Goudsche Wagenstraat*. L. 365.
- S. E. Bojen. *Deijfschevaert*. G. 321.
- A. Frisch. *Zandbaak*. B. 281.
- L. G. Gidding. *Louwenhaven*. C. 44.
- C. Bonn. *Wijshaven*. B. 224.
- Q. J. Goddard. *Hang*. D. 4.
- A. Uittenboogaard. *Goudsche Wagenstraat*. L. 364.
- G. H. G. Joenhaus. *Haringvliet*. M. 103.
- G. P. Broedeleet. *Scheepmakerhaven*. A. 461.
- B. W. H. Spranger van Elk. *Boompjes*. A. 54.
- F. J. Spilleman. *Hoogstraat*. K. 31.
- J. D. de Bruijs Legger. *Opport*. T. 182.
- J. S. Heersman. *Boterlood*. I. 90.
- H. W. Duttelman. *Hoogstraat*. E. 318.
- P. Palm. *Geldersche kaai*. B. 63.
- A. de Wijk. *Goudsche Wagenstraat*. L. 363.
- H. Lage H.L. *Nieuwe haven*. H. 162.
- E. E. Bonga. *Louwenhaven*. C. 18.
- P. Nortier. *Geldersche Kaai*. B. 60.
- J. Jans. *Groote Draaiweg*. A. 116.
- H. Bungeemas. *Baan*. C. 274.
- L. Schmidt. *Meentweg*. D. 221.
- L. J. N. Dier. *Hoogheaven*. E. 273.
- Joh. L. Schlummer. *Zandbaak*. B. 21.
- J. de Jong. *Nieuwehaven*. H. 236.

- C. I. G. den Hartog. *Wilde Wagenstraat*. E. 631.
- P. Nimmo. *Louwenhaven*. C. 884.
- J. W. van Sprang. *Falkenweg*. M. 416.
- G. de Lange. *Hoogstraat*. K. 18.
- J. L. de Booy. *Hang*. D. 31.
- M. C. Schippers. *Scheepmakerhaven*. A. 458.
- A. W. Steupels. *Haringvliet*. M. 104.
- W. Verweij. *Hang*. D. 10.
- W. G. Meijer. *Hoflaan*, op het slot *Honinger*.
- M. B. Koersel. *Boogaardstraat*. M. 176.
- J. G. X. Boudinoyte. *Opport*. T. 1.
- W. L. Eickens. *Hoerwerckmarkt*. G. 41.
- A. C. Binneveld. *Kraammarkt*. I. 433.
- M. H. van der Tak Krabbé. *Kraammarkt*. H. 38.
- J. Voorhoeve. *J. Az.* *Louwenhaven*. H. 112.
- A. D. Palm. *Geldersche kaai*. B. 68.
- J. van Stolk. *Schei*. H. 111.
- P. Visser. *Scheepmakerhaven*. A. 458.
- J. C. van den Berg. *Hoflaan*. L. 103.
- J. J. Vriens. *Nieuwehaven*. H. 260.
- M. B. Kaulman. *Vier Windenstraat*. B. 269.
- S. Lelieveld. *Wagenstraat*. E. 626.
- A. C. Brinkman. *Groene dijk te Delfshaven*.
- C. van der Elke. *Hang*. D. 53.
- J. A. van der Elke. *Zandstraat*. E. 93.

Kaaije Wagenstraat 286

Fig. 1. Collegelijst der Clinische School te Rotterdam, cursus 1838—1839.

P. H. KRAMER, BIJ HET HONDERDJARIG BESTAAN VAN DE
ROTTERDAMSCHHEE KUNDIGE VEREENIGING
„IN SOCIORUM SALUTEM”.

Het NIEUWE ZAKKEDRAGERS HUIS te Rotterdam 1760.

Fig. 4. Het zakkendragershuis te Rotterdam. Hiervan waren de beide verdiepingen in gebruik als lokalen van de Clinische School.

P. H. KRAMER, BIJ HET HONDERDJARIG BESTAAN VAN DE ROTTERDAMSCHHE HEELKUNDIGE VEREENIGING „IN SOCIORUM SALUTEM”.